

Co je to vlastně důstojnost?

Chceme-li hovořit o čemkoliv, pak musíme nejprve vymezit obsah pojmů. Pojem důstojnost je dnes zmiňován na všech frontách, každý si však pod ním představuje něco jiného. Někteří (dávní i dnešní) filozofové jej chápou jako hodnotu přisuzovanou člověku zvenčí na základě úctyhodných vlastností a schopností, jiní jako vnitřní, vrozenou, inherentní hodnotu, která je lidské bytosti vlastní bez jakéhokoliv přisuzování. Další vnitřní důstojnost sice implicitně předpokládají, oceňují však především vynikající vlastnosti dané osoby, a tak se přiklání spíše k pojetí důstojnosti přisuzované. Zastánci monoteistických náboženství vidí důstojnost v každém člověku proto, že byl stvořen k obrazu Božímu (Genesis 1,26–27). Významné mezinárodní organizace vyhláší úmluvy a deklarace s cílem chránit člověka slabého a bezmocného. Zdůrazňují proto především důstojnost inherentní. (Připomeňme, že „Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny“ Rady Evropy byla včleněna již před 10 lety do našich mezinárodních smluv – č. 96/2001).

Někteří významní představitelé tzv. bioetiky se neztotožňují s inherentním pojetím důstojnosti, nepřiznávají každému statut osoby, srovnávají hodnotu lidí postižených s hodnotou zvířat, a dokonce zpochybňují i právo těžce nemocných na život. Nedávno vyvolal bouřlivé reakce úvodník (BMJ, 2003; 327: 1419–1420), v němž známá autorka, prof. Ruth Macklin, zpochybnila samotný pojem důstojnost, který prý neznamena nic víc než respekt k osobám nebo k jejich autonomii. (A tedy člověk, kterému nepřiznáme statut osoby a/nebo který dosud nemá, už nemá, a/nebo ani nikdy neměl schopnost autonomního rozhodování, postrádá důstojnost?? Nepřipomíná toto uvažování to, co zde už jednou bylo – lebensunwertes Leben?) Výše zmíněný dokument Rady Evropy vzešel z obav, aby nebylo mimořádných pokroků v biomedicínské oblasti zneužíváno i v neprospěch lidské bytosti. Přidáme-li k tomu uvedené názory a rozmáhající se hrubý utilitarismus, pak je riziko pro lidi těžce postižené a nemohoucí evidentní.

Inherentní důstojnost – úctu vyžadující hodnotu lidské bytosti vlastní – nelze v kontextu lékařství jakkoliv zpochybňovat. Nositel Nobelovy ceny v rozkvětu svých intelektuálních schopností má stejnou inherentní důstojnost jako těžce mentálně postižené dítě. Ani při umírání o ni člověk přijít nemůže. Z této důstojnosti pak vyvěrají lidská práva, rovnost všech lidí a stejné zacházení s každým jednotlivcem, pokud jde o spravedlivý politický řád. Důstojnost přisuzovaná zvenčí na základě určitých vlastností, schopností a/nebo postavení je něčím jiným. Tato důstojnost může být získána nebo naopak ztracena v důsledku hodnocení jiných lidí nebo i hodnocení sebe sama. Těžká choroba a umírání je jistě útokem na tento typ důstojnosti. Stačí připomenout, že pocit ztráty důstojnosti stojí na čelním místě ve výčtu důvodů, proč lidé v Holandsku žádají o eutanazii. Je proto třeba nemocným pomáhat proti podobným pocitům (a/nebo dokonce nepatřičným chováním tyto pocity nezhoršovat).

Ve všem našem konání však jde nejen o nemocné, ale i o nás samotné. Dle Edmunda Pellegrina jde o žitou zkušenost důstojnosti, která je nejen záležitostí intrasubjektivní, ale i intersubjektivní. Středem lékařství, z něhož vyvěrá celá mravnost medicíny, je přece setkání dvou lidí a jedinečnost jejich vztahu. Jeden z nich je v roli trpícího, čekajícího na pomoc, a druhý v roli pomáhajícího. První druhému odhaluje intimity těla i duše a věří mu a druhý má to privilegium, že mu může pomoci. Navzdory dnešním snahám o změnu vztahu lékaře a nemocného od paternalizmu k partnerství vždy jsou a budou znalosti a „moc“ na straně lékaře. A i proto musí lékař respektovat inherentní důstojnost člověka jakkoliv zuboženého, zbaveného autonomie, člověka v bezvědomí a člověka umírajícího. A má povinnost hájit tuto jeho důstojnost do posledního dechu – proti všem. Mnozí filozofové rozebírají pojem důstojnost, aniž viděli člověka v jeho utrpení a umírání a aniž zažili onu žitou zkušenost důstojnosti.

Marta Munzarová

prof. MUDr. Marta Munzarová, CSc.

Lékařská fakulta Masarykovy univerzity
Heinrichova 25, 602 00 Brno
mmunzar@med.muni.cz
